

GORECZKY PÉTER

**HÁTRÁLÓ GLOBALIZÁCIÓ? – A NEMZETKÖZI
KERESKEDELMI RENDSZER VÁLTOZÁSAI**

THE GLOBALISATION IN RETREAT? –
CHANGES OF THE INTERNATIONAL TRADE SYSTEM

MKI ELEMZÉS

Összefoglalás: Kína felemelkedése és rivalizálása az USA-val, illetve az Egyesült Államok megváltozott kereskedelempolitikája egyaránt olyan fejlemény, amely eltereli eddigi pályájáról a nemzetközi kereskedelmi rendszert. Az elemzés ezt a két tényezőt vizsgálva keresi a választ arra, kialakulhat-e az USA és Kína körül két, egymástól elkülönülő kereskedelmi blokk, illetve milyen irányba fejlődhet tovább a nemzetközi kereskedelmi rendszer. A kereskedelem stratégiai fontosságú szegmenseiben a két nagyhatalom elkezdett leválni egymásról, ám egyelőre alapvetően csak USA–Kína kétoldalú jelenségről lehet beszélni. A washingtoni vezetők is egyértelművé tették, hogy a két gazdaság teljes elhatárolása mindkét országra nézve katasztrofális következményekkel járna, ezért a világgazdaság két, elkülönült kereskedelmi blokkra történő szétválására tehát jelenleg nincs komoly esély vagy lehetőség. A világkereskedelem jövője szempontjából jelenleg a fő veszély az, hogy a két legnagyobb kereskedőország rivalizálása szétzilálja az évtizedek óta működő kereteket. A hagyományos szabadkereskedelmi egyezményekből kiábrándulva Washington új, innovatív, nemzetközi gazdasági partnerségekben és egyfajta „minilateralizmusban” látja a jövőt. A kereskedelem liberalizációjának és az állami beavatkozás mérséklésének korszakához egy, az amerikai elképzelések mentén megreformált WTO sem jelentene visszatérést.

Kulcsszavak: nemzetközi kereskedelem, USA, Kína, WTO, kétpólusú világgazdaság

Summary: *The rise of China and its rivalry with the USA, together with the altered US trade policy are both diverting the course of international trade system. Through analysing these two factors, this policy brief explores the chances of a rising bipolarity in global trade and the possible future development of the international trade system. In the strategic segments of trade, the two superpowers have already started to decouple, however, it is still basically a bilateral phenomenon limited to the USA-China relationship. Leaders in Washington are aware of that a full decoupling of the two economies would have catastrophic consequences on both countries, reflecting that there is neither real chance nor a concrete opportunity for the rise of two separated trade blocs. The main threat to the future of global trade is that the rivalry of the two largest trading nations would disintegrate the frameworks existing for decades. Being frustrated over traditional free trade agreements, Washington sees the future in new, innovative international economic partnerships and a kind of 'minilateralism'. The reform of the WTO in line with US preferences would not mean a return to the age of trade liberalisation and limited state intervention either.*

Keywords: *international trade, USA, China, WTO, bipolar world economy*

Bevezetés

Az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) 75 évvel ezelőtt rakta le napjaink nemzetközi kereskedelmi rendszerének alapjait, a legmeghatározóbb irányelvek – vagyis a jogszabályokon alapuló viszonyok, a piacokhoz és beszerzési forrásokhoz való szabadabb hozzáférés és a korlátozott kormányzati beavatkozás – pedig még inkább teret nyertek a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) 1995-ös létrejöttével. A rendszer működését generációkon keresztül az Egyesült Államok befolyása szavatolta, aminek köszönhetően a világ jelentős része elhitte, hogy a kereskedelem liberalizációja és a piacok összekapcsolódása örök időkre zavartalanul folytatódni fog. Az elmúlt években azonban érzékelhetővé vált két alapvető változás, amelyek külön-külön is alkalmasak lettek volna arra, hogy kimozdítsák a nemzetközi kereskedelmi rendszert a megszokott pályájáról. Az egyik tényező Kína felemelkedése és fokozódó rivalizálása az USA-val, a másik pedig magának a rendszer őrének, vagyis az Egyesült Államoknak a megváltozott hozzáállása a nemzetközi kereskedelemhez és annak kereteihez. Az elemzés ezt a két tényezőt vizsgálva keresi a választ arra, kialakulhat-e az USA és Kína körül két, egymástól elkülönülő kereskedelmi blokk, illetve milyen irányba fejlődhet tovább a nemzetközi kereskedelmi rendszer.

Kétpólusú világkereskedelem?

Elsőként érdemes rámutatni arra, hogy a világkereskedelem volumenének alakulása egyáltalán nem jelzi a globalizáció visszafordulását. A [WTO adatai szerint](#) 2022-ben az áruk és szolgáltatások globális kereskedelme értékben 13%-kal bővült az előző évhez képest. A globális áruforgalom összértéke már 2021-ben meghaladta a járvány előtti szintet, míg a szolgáltatások kereskedelme 2022-ben zárkózott fel. A [WTO októberi előrejelzése](#) 2023-ra már csak 0,8%-os bővüléssel számol az áruforgalom terén, szemben az áprilisi 1,7%-os prognózissal. A növekedés várható lassulása ugyanakkor nem kizárólag a geopolitikai feszültség növekedésére vezethető vissza, a WTO szerint az infláció, a magas kamatlábak és a dollár felértékelődése egyaránt szerepet játszottak. 2024-re pedig újra 3,3%-os növekedésre számít a Kereskedelmi Világszervezet. Összességében a geopolitikai törésvonalak mélyülését egyelőre az érintett országok közti kétoldalú kereskedelmi forgalom alakulása sem tükrözi egyértelműen. Az USA szövetségesének számító Németország, Japán és Dél-Korea számára például még mindig Kína a legnagyobb kereskedelmi partner. További példaként említhetők az USA által kezdeményezett [Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity](#) országai, amelyek többsége továbbra is Kínával kereskedik a legnagyobb értékben. A geopolitikai közeledés vagy távolodás tehát egyelőre nem indított be hasonló átrendeződést a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok volumenében.

Ugyanakkor jelen esetben is igaz, hogy az összesített adatok sokszor elfednek fontos részleteket. Miközben az USA és Kína közti kereskedelem teljes volumene nem csökkent, mégis egyre markánsabban rajzolódik ki azok az inkább kivételnek számító szegmensek, amelyek esetében megkezdődött az egymásra utaltság tudatos megszüntetése. Általánosan fogalmazva ezek a kivételek a stratégiai és nemzetbiztonsági szempontból kritikusnak tartott áruk, szolgáltatások és technológiák exportja, illetve azok beszerzése. Tény, hogy a kereskedelemnek ezekben a stratégiai fontosságú

szegmenseiben a két nagyhatalom elkezdett leválni egymásról. Egyelőre alapvetően csak USA-Kína kétoldalú jelenségről lehet beszélni, más országok kereskedelmében a geopolitikai szempontok által ösztönzött leválás még szelektívebben van jelen, és elsősorban Washington nyomásgyakorlásának tudható be (lásd a mikrochiptechnológia Kínába irányuló exportjának korlátozása [Hollandia](#) részéről). Az amerikai nyomás mellett az orosz energiahordozóktól való függés fájdalmas tanulságai is arra indították több nyugati fővárosban a döntéshozókat, hogy más nyersanyagok esetében elejét vegyék hasonló mértékű kitétség kialakulásnak egyetlen ország, például Kína irányában. Végezetül pedig Peking politikája is közrejátszik abban, ha szövetségesei a jövőben követik Washingtont, jó példa erre a [gallium és a germánium exportjának korlátozása](#), amivel Kína saját maga bizonyította be, hogy a kritikus nyersanyagok esetében kockázatos beszerzési forrásnak számít.

Ugyanakkor nemcsak a szövetségesei, de Washington sem törekszik teljes szétválásra. Janet Yellen pénzügyminiszter 2023. április 20-án mondott [beszédében](#) mindezt egyértelművé tette: „Nem akarjuk leválasztani a gazdaságunkat Kínáról. A két gazdaság teljes elhatárolása mindkét országra nézve katasztrofális következményekkel járna és destabilizálná a világ többi részét is.” Biden elnöknek egy 2023. májusi [sajtókonferencián elhangzott szavai](#), mi szerint „Nem állok készen arra, hogy bizonyos árucikkek esetében Kínával kereskedjünk”, szintén egy szelektív kereskedelmi *decoupling* forgatókönyvét valószínűsítik.

A világgazdaság két, elkülönült kereskedelmi blokkra történő szétválására tehát jelenleg sem komoly esély, sem érdemi lehetőség nincsen. Ezt a várakozást valamely drámai világpolitikai esemény természetesen felülírhatja. Ám érdemes hozzátenni, hogy még az ukrajnai háború és az Oroszországot el nem ítéelő kínai álláspont eredményeként sem vált ketté a nemzetközi kereskedelmi rendszer egy Washington és egy Peking vezette táborra, csupán az Oroszországgal folytatott globális kereskedelem rendeződött át drasztikusan. Az amerikai és a kínai piac egyaránt olyan vonzerőt gyakorol továbbra is a kereskedelemre, ami jelentősen tompítja a blokkosodás irányába ható erőket.

Új utakon az Egyesült Államok

A korábbi fejlődési irányhoz való visszatérésre elsősorban azért nem látszik jelenleg esély, mivel maga az amerikai kereskedelempolitika változott meg gyökeresen. Mind a demokrata, mind a republikánus párton belül eltűnt a meggyőződés, hogy az USA-nak vezető szerepet kell betöltenie a nemzetközi kereskedelem korlátjainak felszámolásában, ugyanakkor abban egyetértés van, hogy a kereskedelempolitikának is Kína visszaszorítását, illetve a hazai ipar védelmét kell szolgálnia. A megváltozott hozzáállást mindennél jobban szemlélteti, hogy az elmúlt évtized egyik leginkább szabadkereskedelem-szkeptikus politikusi megnyilvánulása pont [Katherine Tai kereskedelmi képviselő részéről hangzott el](#) 2022 októberében a Roosevelt Intézet konferenciáján. A politikus asszony szerint az elmúlt 40 év szabadkereskedelmi megállapodásai jelentős negatív mellékhatásokkal jártak, úgymint az ellátási láncok sebezhetővé válása, az iparosodás visszafordulása, az *offshoring* és az ipari dolgozói közösségek leépülése. A „rég” kereskedelempolitikával való szakítást Jake Sullivan nemzetbiztonsági tanácsadó is egyértelművé tette 2023 áprilisában, a Brookings Intézetben mondott elhíresült [beszédében](#), amelyben az USA

vezető gazdasági szerepének megújítása kapcsán utalt arra, hogy a kereskedelem liberalizációja az ígéretek ellenére nem segítette az amerikai exportot, munkahelyteremtést és a termelést. A politikus azt is hozzátette, hogy a hagyományos kereskedelmi megállapodásokon túllépve napjaink alapvető kihívásaira fókuszáló új, innovatív nemzetközi gazdasági partnerségekben látja a jövőt. A kereskedelempolitika pedig nem szólhat pusztán vámcsökkentésekről, hanem az ország külgazdasági és hazai iparfejlesztési stratégiába kell integrálódnia. És bár Jake Sullivan hangsúlyozta, hogy ez nem jelenti a kereskedelmi kapcsolatok megszakítását, nyilvánvaló, hogy az USA egyhamar nem fog újra az élére állni olyan átfogó, sokszereplős kereskedelmi megállapodásoknak, mint például a Transz-csendes-óceáni Partnerség (CPTPP), hanem szelektíven fogja alkalmazni belőlük azokat az elemeket, amelyek a Washingtonban hasznosnak ítélt kereskedelmet segítik, vagy az ország számára előnytelennek tartott áruforgalmat akadályozzák.

A mindenkire vonatkozó, globális szabályrendszer fenntartása és a sokszereplős szabadkereskedelmi megállapodások helyett Washington egyre inkább egyfajta „minilateralizmusban” látja a megfelelő eszközt céljai eléréséhez. A Japánnal 2019-ben kötött [két kereskedelmi megállapodás](#) vagy az [Egyesült Királysággal idén bejelentett „mini megállapodások”](#) nem tekinthetők klasszikus értelemben vett szabadkereskedelmi egyezménynek, ám jól mutatják, hogy az USA szelektíven és célzottan hajlandó a kereskedelem bizonyos területeiről bizonyos partnerekkel tárgyalni. A hazai ipart védő kereskedelempolitika ugyanakkor geopolitikai szempontból könnyen öngólt eredményezhet, ha elidegeníti a Kína ellenében felsorakoztatható szövetségeseiket. Az Inflation Reduction Act és az elektromos gépkocsik alkatrészeihez szükséges nyersanyagok beszerzése kapcsán pontosan ennek a lehetősége állt fenn, amit Japán esetében egy ilyen [„mini megállapodás” révén sikerült tompítani](#), és az EU-val is hasonló megoldásról folynak a tárgyalások. A hazai iparfejlesztés szolgálatába állított amerikai kereskedelempolitika összességében egyelőre inkább kihívást jelent az Európai Unió számára, ugyanakkor Washingtonnak a „mini megállapodásokra” való nyitottságából Brüsszel előnyt is kovácsolhat. Ugyanis egy átfogó szabadkereskedelmi egyezményre a két gazdasági nagyhatalom között továbbra sincs reális esély, azonban szelektív módon lehetőség nyílna a szorosabb együttműködésre és a kereskedelmi akadályok mérséklésére. Ennek a folyamatnak vannak már eredményei bizonyos területeken, példaként lehet említeni az 17 évig húzódó [Airbus-Boeing támogatási vita rendezését](#), a Trump elnök idején bevezetett [acél- és alumíniumipari vámok feloldását](#), vagy az [EU-USA Kereskedelmi és Technológiai Tanács](#) létrehozását, amely fórumként szolgál az állaspontok egyeztetésére a globális kereskedelmi és technológiai kérdésekben.

A célzott kétoldalú megállapodások mellett az új amerikai kereskedelempolitika nem szakítana teljesen a regionális gondolkodással és a multilaterális megközelítéssel sem, erre utal a már korábban említett, Washington által kezdeményezett Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF). A kezdeményezésben részt vevő indo-csendes-óceáni országok és a CPTPP tagállamok listája között jelentős átfedés van, ami arra enged következtetni, hogy a Biden-kormányzat az IPEF révén akarja kompenzálni távolmaradását a CPTPP-től. Ugyanakkor ez az újfajta partnerségi forma nem a tagok közti kereskedelem liberalizációjára épül, a piacok megnyitására és a vámcsökkentésre való törekvés nélkül pedig a kezdeményezés kereskedelmi összetevője súlytalanává válhat. Az érintett országok egyedül annak örülhetnek, hogy a kínai áruk esetében megmaradó vámok miatt termékeik az USA piacán

versenyképesebbek lehetnek. Az IPEF országaival zajló kereskedelem bővítése érdekében vámcsökkentés helyett Washington fokozott együttműködést javasol a munkajog, a környezetvédelem, a szabályalkotás és a vám eljárások egyszerűsítése terén. Az újfajta regionális partnerség további fő területei az ellátási láncok ellenállóbbá tétele, a tiszta gazdaság, illetve az „igazságos” gazdaság.

A nemzetközi kereskedelmi rendszer jövője

A fenti folyamatokat elemezve megállapítható, hogy a világkereskedelem jövője szempontjából jelenleg nem az jelenti a legfőbb veszélyt, hogy két elkülönülő táborra szakad a kapcsolati háló, hanem hogy a két legnagyobb kereskedőország rivalizálása szétzilálja az évtizedek óta működő kereteket. Az USA és Kína ugyanis egyre gyakrabban helyezi magát a fennálló szabályrendszeren kívülre, negatív példát mutatva a többi WTO-tagállam számára, amelyek így könnyebben fogják szintén figyelmen kívül hagyni a rendszer alapjait jelentő szabályokat. Az USA esetében a szabályok jelentette alapoktól való eltávolodás legjobb példája, hogy Washington ellehetetlenítette a WTO kötelező vitarendezési mechanizmusának működését azáltal, hogy akadályozza a fellebbviteli testület új bíróinak kinevezését. Az USA által egyre inkább előnyben részesített „minimegállapodások” pedig tovább erodálják a WTO által képviselt szabályrendszert. Vagyis Washington új kereskelempolitikai eszköze szintén azt jelzi, lezárulóban van a világgazdaság globalizációjának egy korszaka. Kína esetében pedig a WTO-tagság ellenére sem következett be a szabályrendszer teljes átvétele, elegendő csupán a hazai iparágak nemzetközi kereskedelmet torzító támogatására és a kínai állam irányító szerepére gondolni.

Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a két versengő nagyhatalom közül bármelyik tudatosan elvetné a jelenlegi multilaterális kereskedelmi rendszert, vagy arra a következtetésre jutott volna, hogy annak megszűnése szolgálná az érdekeit. A vitarendezési mechanizmus működésképtelensége ellenére a WTO nagyrészt továbbra is betölti a szerepét, sőt, a hivatalos retorika szintjén Washington a jövőben is számol a szervezet fennmaradásával, és szorgalmazza annak reformját, beleértve a vitarendezési mechanizmus újjáélesztését. Hivatalos javaslatcsomagot az amerikai politikusok ugyanakkor még nem tettek le az asztalra, a nyilatkozatokból viszont az körvonalazódik, hogy a washingtoni elképzelés szerint az egyes országok egyoldalúan dönthetnék el, hogy valamely lépésük – például védővámok bevezetése – nemzetbiztonsági érdekeket szolgál-e, ami onnantól nem lenne megtámadható a WTO szabályrendszerére hivatkozva. Ezen felül Washington [vissza akarja vonni](#) arra irányuló javaslatát, hogy WTO-szabályok biztosítsák az adatok szabad nemzetközi áramlását, illetve tiltsák az adatok helyi tárolásának kötelezővé tételét nemzeti szinten. Mindebből nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok fenn akarja tartani magának a lehetőségét, hogy a Kínával folytatott stratégiai versengésben olyan eszközöket alkalmazzon (védővámok, diszkriminatív exportkorlátozások, állami támogatások stb.), amelyek nem egyeztethetők össze a WTO eddigi normáival és szabályrendszerével. Vagyis egy, az amerikai elképzelések alapján megreformált WTO sem jelent majd visszatérést a kereskedelem liberalizációjának és az állami beavatkozás mérséklésének korszakához.

A WTO kilátásai azért is mondhatók borúsak, mivel nincs olyan ország, amely vezetővé válhatna az új korszakban. A WTO mozgatórugójaként és a rendszer első számú szavatolójaként működő Egyesült Államok legkésőbb 2017-től feladta ezt a szerepet,

ugyanakkor Kína nem lépett a helyére, az EU, Japán és néhány további állam próbálkozásai pedig valószínűleg nem lesznek elegendők, hogy a nemzetközi kereskedelem továbbra is az eddigi pályán mozogjon. A kormányok inkább kétoldalú és regionális kereskedelmi megállapodások megkötésére fordítják energiáikat, vagy pedig a WTO-n belül keresnek alternatív megoldásokat, mint azt a fellebbezés esetén alkalmazandó többoldalú átmeneti megállapodás ([Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement](#)) példája mutatja.

Fontos hangsúlyozni, hogy a kereskedelempolitika washingtoni újragondolása erősíteni fogja a nemzetközi kereskedelem töredezettségét, de ez nem jelenti két, egymással szemben álló, elkülönült „tábor” kialakulását. Ennek alátámasztásra elegendő utalni arra, hogy az eltérő társadalmi gondolkodásból fakadóan az USA *ex post* és az EU *ex ante* szabályozási szemlélete alapvetően különbözik egymástól, ami évtizedek óta visszatérő kereskedelmi viták forrása a két szövetséges között. Márpedig a szabályozás téren még számos „mérkőzésre” van kilátás, hiszen nem dőlt el, ki írja majd a globális szttenderdeket a technológiai fejlődés olyan kulcsfontosságú területein, mint a mesterséges intelligencia, az elektromos gépjárművek vagy az 5G-kommunikáció.

A nemzetközi kereskedelmet meghatározó körülmények alakulását mindig is nehéz volt előre jelezni. Ezzel együtt azonosíthatók olyan tényezők, amelyek a következő években nagy valószínűséggel meghatározzák majd a globális kereskedelem fejlődési irányát. Ilyenek a nagyhatalmi rivalizálás, a várható konfliktusok az USA és Kína között, a stratégiai területeken zajló szétválás, a beszerzési források diverzifikációját és az ellátási láncok átrendezését ösztönző politika, az ukrajnai háború és más fegyveres konfliktusok hatásai, illetve a különböző konnektivitási kezdeményezések. Az elemzés megállapításai alapján könnyű lenne levonni a következtést, miszerint a nemzetközi kereskedelmi rendszer további hanyatlása várható. Azonban fontos aláhúzni, hogy ha a globalizáció mint tudatos politika el is tűnik, az nem jelenti automatikusan a gazdasági globalizáció végét. A multilaterális megállapodások és keretek fenntartásának, illetve a kereskedelmi akadályok lebontásának továbbra is vannak számottevő hozadécai. A legtöbb ország tudatában van ezeknek az előnyöknek, nem véletlen, hogy a WTO jelenleg is [361 regionális kereskedelmi megállapodást tart nyilván](#). Ugyanakkor ezeknek az előnyöknek a kiaknázása egyre inkább attól függ, sikerül-e egyensúlyt találni a kereskedelmi érdekek, illetve a nemzet- és gazdaságbiztonsági szempontok között.

Nyitott gazdaság lévén Magyarország számára is fontos látni, hogy a világkereskedelempolitikai rendszerben alapvető változások zajlanak, amelyek eredményeként a kereskedelempolitikai döntések nemzetbiztonsági és geopolitikai kérdéssé (is) váltak. Hazánknak célszerű adottságként tekinteni arra, hogy a résztvevők által stratégiai fontosságúnak ítélt termékek és technológiák esetében folytatódni fog a geopolitikai riválisok leválása egymásról. A nem-stratégiai termékek és technológiák terén azonban továbbra is lesz lehetőség a kereskedelmi kapcsolatok bővítésére, sőt, akár a kereskedelmi korlátok további lebontására is. Számítani lehet ugyanakkor arra, hogy az USA, Japán és az EU (illetve annak tagországai) nem fognak teljesen egyetérteni abban, hol húzódik a választóvonal a stratégiai és a nem stratégiai termékek és technológiák között. A fentiek alapján a magyar álláspont kialakításakor két szempontot lenne célszerű érvényesíteni. Egyrészt nem érdemes teljes mértékben szembehelyezkedni a kereskedelmet nemzetbiztonsági kérdésként kezelő politikával, mivel a gazdasági nagyhatalmak jelenleg szinte kivétel nélkül ezt az irányvonalat követik. Másrészt Magyarországnak célszerű azt képviselnie, hogy az Európai Unió országainak reális egyensúlyt kell találniuk a célzott és korlátozott szétválás, illetve a nem stratégiai területeken a kereskedelmi kapcsolatok bővítése között.

MKI ELEMZÉS

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© A Magyar Külügyi Intézet, 2023.

Szerző:

GORECZKY PÉTER

Lektorálta:

BARANYI TAMÁS PÉTER

Nyelvi lektor: T-Kontakt Kft. | Tördelés: Lévárt Tamás

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Külügyi Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

ISSN 2063-9244

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.46>

Korábbi kiadványainkat megtekintheti az [Intézet](#) weboldalán.